

Wat betekent slavernij eigenlijk?

Slavernij of lijfeigenschap is een vorm van onvrijwillige dienst waarin een persoon wordt behandeld als het eigendom van een ander persoon.

Geschiedenis van de slavernij

Slavernij is eigenlijk van alle tijden. Slavernij bestaat namelijk minstens zolang als de geschiedschrijving. Het Oude Egypte, Oude Griekenland, de Romeinen, maar ook Afrikaanse en Arabische culturen maakten veelvuldig gebruik van slaven. Vaak werden hierbij armere lagen van de bevolking onderdrukt door de rijkere upper class of werden ondergeschikt geachte stammen of volkeren als slaaf te werk gesteld. Slavernij kwam ook in de Chinese, Indische en Indiaanse cultuur voor. Zelfs tegenwoordig worden in veel landen nog mensen als slaaf gehouden. Maar wat hebben de Nederlanders er nu precies mee te maken?

Afrikaanse volkeren zoals de Ashanti in Ghana en de Yoruba in Nigeria waren economisch afhankelijk van de slavenhandel. De Imbangala van Angola en de Nyamwezi van Tanzania dienden als makelaars of voerden oorlog met andere volkeren om slaven buit te maken voor de Europeanen. Hier werd goed voor betaald.

Nederlanders en de slavernij

Ook in Afrika bestond al binnenlandse slavernij voordat de Nederlanders naar Afrika kwamen. In stammenoorlogen werden krijgsgevangenen slaaf gemaakt en er was reeds handel van Afrikaanse slaven naar Arabische landen als Marokko en Tunesië. Toen de Nederlanders zich, samen met de Engelsen en Fransen, in de 17e eeuw meester maakten van een groot deel van de Caribische eilanden en Suriname, begonnen zij daar suikerrietplantages aan te leggen. Op deze plantages werkten zwarte slaven, die de Nederlanders 'haalden' in Afrika. Centraal handelspunt in Afrika was het fort Elmina in Ghana. De levensomstandigheden tijdens de overtocht en op de plantages waren over het algemeen verschrikkelijk en de Afrikanen werden niet als mens maar als bezit gezien.

Littekens van een zweep op de rug van een slaaf

Nederlanders lieten 700 slaven verdrinken op slavenschip

Op 1 januari 1737 liep een slavenschip, genaamd 'Leusden' met aan boord 700 slaven, vast op de tijgerbank in de Marowijnerivier in Suriname. De geketende slaven begonnen zich te roeren in het ruim omdat het water daar langzaam steeg. Om een beginnende opstand van de slaven op het zinkend schip de kop in te drukken, besloot kapitein Jochem Outjes samen met zijn bemanning de ruimte waarin de slaven zaten hermetisch af te sluiten en dicht te timmeren. De bemanning roeide zelf naar de waterkant met een sloep, terwijl de slaven ook makkelijk naar de kant hadden kunnen waden of zwemmen. Bij deze massamoord vonden 671 slaven uit Ghana de verdrinkingsdood.

Tussen ongeveer 1500 en 1850 werden omstreeks 11 miljoen (!) Afrikanen als slaaf over de Atlantische Oceaan getransporteerd. In de boeken staat dat Nederland met meer dan een half miljoen slaven zo'n 5% van de totale slavenhandel voor zijn rekening nam. Nederlanders hebben, samen met andere Europeanen, slavenhandel gesystematiseerd en op grote schaal uitgevoerd.

Mensen als koopwaar

De mensen die geroofd of gekocht waren in Afrika, werden als koopwaar gezien. Ze werden met honderden tegelijk geketend vastgehouden in de kelders van Elmina, het handelsfort in Ghana. Na een verschrikkelijke overtocht, leefden ze op plantages in erbarmelijke omstandigheden en werden ze afgemat en afgeranseld. De enige keer in hun slavenleven dat ze werden 'opgepoetst' was voor de slavenmarkt: dan werden de slaven gewassen en met palmolie ingesmeerd, zodat hun huid mooi glom voor betere verkoop.

Het einde van een tijdperk

Natuurlijk was er ook opstand. Gevluchte slaven (Marrons genoemd) stichtten gemeenschappen ver buiten plantagegebieden. Zulke gemeenschappen ontstonden op vele plaatsen, van het Amazonegebied tot in de Amerikaanse staten Florida en North Carolina. Veelal voerden de Marrons een guerrillastrijd tegen de plantage-eigenaren. Ook in eigen land kwamen er steeds meer stemmen tegen de slavernij, vooral uit christelijke en vrouwelijke hoek. Daarnaast werden veel Europese toezichthouders geveld door tropische ziektes, waardoor steeds minder Europeanen naar 'de West' wilden. Tot slot kwam de suikerbietenverbouwing in Nederland op als nieuwe veelbelovende handel en werden slaven – door de opkomst van landbouwmachines – minder noodzakelijk.

Marron: gevluchte slaaf die in opstand kwam tegen de slavenhouders

In 1807 verbood het Verenigd Koninkrijk de slavenhandel en in 1833 verbood het de slavernij. Op 1 juli 1863, dertig jaar na het voorbeeld van de Britten, klonken 21 kanonschoten in Paramaribo en werden ook

de slaven van de Nederlanders 'vrije' mensen. De Nederlandse regering betaalde een schadevergoeding van 300 gulden per slaaf aan de eigenaars ter compensatie voor het verloren eigendom. Slavenhouders maakten vlak

voor de afschaffing extra jacht op weglopers om zoveel mogelijk compensatiegeld op te strijken. De vrijmaking wordt op 1 juli gevierd als Keti-koti ('ketenen verbroken'), dit wordt nog steeds op diverse plekken in Nederland gevierd.

Officieel medaillon van Britse vereniging tegen slavenhandel

Nederlanders als Marokkaanse slaven

De relatie tussen Nederland en Marokko is niet ontstaan rond 1960 met de gastarbeiders die naar Nederland kwamen, maar al in 1610. Nederlanders werden toen op de Middellandse zee door de Marokkanen gevangen genomen en in de stad Meknes tot slaaf gemaakt. In totaal hebben zo'n 10.000 Nederlanders als slaaf in Marokko geleefd. Europese slaven waren destijds veel waard en stonden hoger in aanzien dan Afrikaanse slaven. Nederland heeft geprobeerd zoveel mogelijk van deze slaven weer vrij te kopen en daarnaast werden er handelsdelegaties opgezet om de betrekkingen met Marokko te verbeteren.

Blanke slaven

In de 16e en 17e eeuw werden niet alleen Afrikanen tot slaaf gemaakt. Tussen 1512 en 1693 werden er ook blanke slaven en slavinnen naar het Caribisch gebied gebracht. Eerst door de Spanjaarden, later ook door andere Europeanen. Tussen 1654 en 1685 vertrokken ongeveer 10.000 zogenaamde contractarbeiders uit Bristol naar West-Indië en Virginia. Sommigen kwamen vrijwillig, anderen waren ontvoerd in de straten van Londen en Bristol. Later werden criminelen als gedwongen arbeider uit Engeland naar West-Indië gebracht. Franse koloniën kenden zogenaamde engagés, mensen die een overtocht naar de Caraïben kregen maar daar een aantal jaar verplicht voor moesten werken. De Staten van Holland besloten in 1684 om misdadigers uit de provincie Holland naar De West (Suriname) te zenden in plaats van ze in tuchthuizen op te sluiten. De blanke slaven bleken echter fysiek minder sterk dan de Afrikaanse en vooral de voormalige criminelen stookten veel onrust op de plantages.

Slavernij anno nu

Maar slavernij is zeker niet alleen iets uit de geschiedenisboeken. Anno nu zijn er naar schatting nog steeds 27 miljoen (!) slaven op de wereld. Een gebied waar slavernij nog steeds veel voorkomt is Afrika, hier worden honderden mensen uitgebuit in de diamantindustrie of als (kind)soldaat. Ook in Azië werken veel mensen onvrijwillig en onder erbarmelijke omstandigheden, vooral in de textiel- en seksindustrie. Maar ook in Nederland leven er naar schatting duizenden mensen die als slaaf kunnen worden bestempeld. En in hoeverre in die Thaise au-pair 'vrij'? De Poolse klussers van de buurman? De Afrikaanse prostitué in de rosse buurt? De Oost-Europese champignonplukker? Of de Aziaten die in het Chinees restaurant om de hoek werken? Mensenhandel of moderne slavernij is – helaas – nog steeds om ons allemaal heen aanwezig. Onze moraal was in de 16 en 17e eeuw flexibel: als er aan slavernij verdiend kon worden en het gebeurde niet onder onze neus, was het OK. Dat is met moderne slavernij in feite hetzelfde: zolang we het niet zien, wordt het gedoogd of wordt er niets aan gedaan.

Verschillende vormen slavernij

In de loop van de geschiedenis kunnen we diverse vormen van slavernij ontleden. Slavernij kwam voor als gedwongen dienstverlening (huishoudelijk werk, dienst in het leger, zware arbeid), maar werd ook als straf opgelegd om bijvoorbeeld schulden af te lossen of als boete voor een misdaad. Soms kregen slaven loon, soms kost en inwoning, maar meestal werkten slaven in barre omstandigheden en vooral onvrijwillig. Een slaaf werkte vaak vanaf zijn geboorte of gevangenneming tot aan zijn dood voor zijn eigenaar. In sommige culturen kon een slaaf zijn vrijheid wel verdienen of kopen. In de meeste culturen van de Oudheid waren een groot deel van de "vrije" boeren in verplichtingen schuldig ten opzichte van de grondbezitters. Daardoor hadden hun 'heren' ook zonder slavernij de beschikking over een voldoende hoeveelheid goedkope arbeidskrachten. Tegenwoordig is er vaak sprake van mensenhandel, mensen die met beloftes op betere leefomstandigheden naar een ander land gelokt worden en daar in een vorm van slavernij belanden.

Wist je dat...

- De West-Indische Compagnie (WIC) destijds een soort multinational was, compleet met aandeelhouders die rendement wilden zien? Er werd gehandeld in ivoor, goud maar ook in slaven. Mensenhandel was big business.
- In Ghana nog steeds de overblijfselen staan van een Nederlands WIC fort? Dit fort, Elmina genaamd, was het epicentrum van de slavenhandel in West-Afrika. Vanuit hier werden slaven naar de Nieuwe Wereld vervoerd. Het fort is gebouwd door de Portugezen, maar is in 1637 veroverd door de Nederlanders.

- Het Nederlandse Henkes jenever nog steeds een populaire drank in Afrika is? Deze drank uit Schiedam werd in de 16e en 17e eeuw volop genuttigd door vaak gedesillustioneerde Europeanen, die dachten in Afrika snel en makkelijk rijk te worden. Ook werd het gebruikt als smeermiddel om slaven te kopen.
 - Er een ex-slaaf bestond die slavernij verdedigde? Zijn naam was Jacobus Capitein. In zijn afstudeerthesis theologie beweerde hij dat de slavernij niet in strijd was met de christelijke leer. In de universiteitsbibliotheek van Leiden hebben ze een puntgaaf exemplaar van deze scriptie.
 - Er heel veel kruiden, specerijen en ook groenten door slavenhandel in Amerika terecht zijn gekomen? Een voorbeeld hiervan is de Afrikaanse oker/okra, een groente die heel veel wordt gebruikt in Afro-Amerikaanse gemeenschappen en in het Caribisch gebied.
 - Er in 1775 al werd opgeroepen tot het drinken van slavenvrije koffie?
- Voor meer feiten kijk je naar de NTR serie 'De Slavernij': elke zondag vanaf 18 september om 20.30 op Nederland 2.**

DE SLAVERNIJ

De Slavernij is een nieuwe serie van de NTR, waarin zowel het donkere verleden als de huidige situatie van slavernij behandeld wordt.

Wist je dat...

- Roué Verveer en Daphne Bunskoek deze serie presenteren?
- De Surinaamse Roué via een Amerikaanse DNA bank (naam?) op zoek gaat naar zijn roots? Die blijken te liggen bij het Ashanti volk in Ghana, waar hij naartoe afreist. Het volk geeft hem een warm welkom en hij wordt zelfs gekroond als hoofd van de stam.
- Daphne een plek bezoekt waar slaven vroeger werden gewassen en opgepoetst voor de verkoop? Deze plek in Ghana is nu een bedevaartsoord voor veel Afro-Amerikanen geworden.
- Daphne ook een plek bezoekt waar overleden slaven werden 'gedumpt' en achtergelaten voor de roofdieren?
- Roué met afstammelingen van slaven en van slavendrijvers praat?
- Nog een anekdote?
- Er ook een kinderserie van De Slavernij bestaat, genaamd 'De Slavernij Junior'? Dit is een zedelijke geschiedenisserie voor kinderen, gepresenteerd door Lisa Wade. Deze educatieve serie is vanaf 18 september elke zondag te zien op Nederland 3 (Z@pp) om 18.15.